

SIGMUND FREUD'DA UYGARLIĞIN TEMEL DİNAMİKLERİ VE BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİSİ*

Nuriye MERKİT**

ÖZET

Psikanalitik kuram sadece bireyin ruhsal durumlarıyla ilgili bir tedavi yöntemi değildir. O aynı zamanda ve belki de daha güçlü bir biçimde uygarlığın temel dinamiklerini oluşturan dil, teknik, sanat, din ve bilim gibi alanlarla ilgilidir. Bu nedenle psikanaliz aslında bir kültür incelemesidir. İnsan çeşitli çaba ve zahmetlerle, en önemlisi dürtülerini bastırarak uygarlığı oluşturmuştur. Kişi, hem birey olarak kendisiyle hem de bir toplumsal varlık olarak ait olduğu kültürle çatışma ve mücadele içindedir. Bu mücadelede insanın kültür düşmanı olmasını engelleyen sanat, din, bilim ve felsefe olgularla uğraşılardan elde edilen doyumdur. Kültürdeki huzursuzluğun en aza indirgenmesi ve uygarlığın devam edebilmesi için Eros ile Thanatos arasındaki savaşta Eros'un galip gelmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Freud, Kültür, Uygarlık, Oedipus Kompleksi, Eros, Thanatos.

(Basic Dynamics and the Impact on Individuals of Civilization in Sigmund Freud)

ABSTRACT

Psychoanalytic theory is not only a method of treatment related to an individual's mental state but also, and perhaps more powerfully, related to language, technical, art, religion and science that is made up of the basic dynamics of civilization. Therefore, it is essentially a cultural review. The human have constituted civilization with various efforts and toils but first and foremost by assuaging their drives. So the human is in conflict and struggle with both himself and the culture to which he belongs as a social being. In this conflict, art, religion, science and philosophy which prevent the human from being enemy of culture are satiation that is acquired with facts and occupations. Eros must upper hand in the conflict between Eros and Thanatos to be minimized this uneasiness and to maintain civilization.

Key Words: Freud, Culture, Civilization, Oedipus Complex, Eros, Thanatos.

* Bu makalenin yazım sürecindeki yardım ve katkıları için değerli hocam Doç. Dr. Mustafa Yıldız'a teşekkür ederim.

** Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Doktora Öğrencisi

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2016 Bahar, sayı: 21, s. 123-140
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Giriş

Kurucusu olduğu psikanaliz yöntemiyle Sigmund Freud, sadece ruhsal hastalıkların tedavisi bakımından değil, aynı zamanda ve daha önemlisi çağdaş toplumsal düşüncenin gelişiminde köklü değişimlere yol açmış önemli bir düşünürdür. Kuşkusuz bir hekim olarak Freud, psikanalizi öncelikle ruhsal hastalıkların tedavi yöntemi ve psikodinamik bir kuram olarak ortaya atmıştır. İnsan doğasının ve özellikle de bilinçdışının varlığı ve bunun rüyalarda, belirtilerde, karakterde ve tüm simgesel üretimlerde dışavurumlarıyla ilgili genel bir kuram.¹ Bununla birlikte bu kuram sadece bireyin ruhsal durumlarıyla ilgili bir tedavi yöntemi olmanın ötesinde aynı zamanda ve belki de daha güçlü bir biçimde toplumsal hayatın temel dinamiklerini oluşturan dil, din, sanat, bilim ve teknoloji gibi alanlarla da ilgilidir.

Nitekim Freud, özellikle yaşamının son dönemlerinde psikanalizi bireyin ruhsal dünyasını açıklamakla yetinen bir kuram olmaktan çıkarma çabalarına hız vermiş ve psikanalizi toplumu ve uygarlığı anlama ve açıklamada da etkin, yararlı ve yaratıcı fikirler ileri süren bir kuram olarak geliştirmeye uğraşmıştır. Bu bakımdan o, psikanalizi, “bilincin doğrudan ulaşamadığı, derin ruhsal katmanlarda geçen psişik olaylar öğretisi olarak” tanımladıktan sonra, bir adım daha atarak bunu tüm insan bilimlerine uygulamayı amaçlar. Bu adımın da, bireyin ruhsal etkinliğinden insan toplulukları ve kavimlerin ruhsal etkinliklerine, yani bireysel psikolojiden kitle psikolojisine geçmekle gerçekleşeceğini ifade ederek, aradaki şaşırtıcı bir takım koşutlukların kendisini böyle bir adımı atmaya zorladığını belirtir.² *Bir Yanılsamanın Geleceği* adlı eseriyle başlayan bu incelemeler *Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*, *Musa ve Tektanricilik* adlı kitaplarıyla sürdürür.

Bu makalenin amacı, Freud'un bu çabasını ana hatlarıyla betimlemek ve birey ile toplum sağlığı arasında bir ilişki ya da koşutluk olup olmadığını sorgulamaktır. Bu amaç doğrultusunda Psikodinamik kuramın aynı zamanda bir uygarlık öğretisi olduğunu temellendirmek için uygarlığın temel dinamikleri olarak kabul edebileceğimiz sanat, din, teknik ve bilim ile

¹ Erich Fromm, *Sigmund Freud'un Misyonu*, (çev.: Salih Ak), Ayraç Yayınları, Ankara 2009 s. 83.

² Sigmund Freud, *Yaşamım ve Psikanaliz*, (çev.: Kamuran Şipal), Say Yayınları, İstanbul, 1993, s. 273.

ilgili Freud'un düşünceleri analiz edilecektir. Son olarak tüm bu kurumsal gelişmelerin ve uygarlığın birey üzerindeki etkisi ele alınacaktır.

Psikanaliz Yönteminin Temel Kavramları ve Uygarlıkla İlişkisi

Freud psikanaliz yönteminin temeline insan beninin üç parçadan oluştuğu düşüncesini yerleştirir. *Süperego*, *id* ve *ego*. Bu bölümlemenin temeli, insanın dürtüsel yaşamının istekleriyle, içinde bu isteklere karşı duyduğu, direnme arasındaki çarpışmadan acı çektiği düşüncesidir. Ona göre *ego* içinde özel bir dayatma vardır ve buna bir ad vermek isteniyorsa *süperego* demek uygundur.³

Süperegonun ego içinde özel bir dayatma olmasının dışındaki bir diğer işlevi ise, *ego* için bir "ideal"i temsil etmesidir. *Ego* bu ideale uymaya, ona benzemeye eğilim gösterir. *Ego* idealinde yani *süperego*'da hâkim olan şey ise toplumsal değerlerdir. Bireyin toplumsallaşmaya başlaması, bu değerleri gözetmesiyle başlar. Başka bir deyişle *süperego*, toplumsal kurumların etkilerinden kaynaklanır; toplumsal değer, kavram ve ölçülerine göre benliğin dizginleyici, yargılayıcı ve cezalandırıcı bölümüdür.⁴ Bu haliyle *süperego*, toplumsal buyruk ve yasaklamaların içselleştirilmesini ifade etmektedir.

Özce söylemek gerekirse Freud'a göre insanlar çocukluktan itibaren kültür olarak adlandırılan bir dizi kodu içselleştirmektedir. Böylece de dış kontroller iç kontrollere dönüşmektedir. İnsanların *id*'in istekleri yüzünden *ego*'yla verdiği mücadele ve bu mücadelede *ego*'nun *id* ve *süperego* arasında kalması ve bunun sonucunda da *nevrotik* durumların görülmesi temelde toplumla ve dolayısıyla uygarlıkla ilişkilidir. Bireyler birlikte yaşamlarını devam ettirebilmek ve uygar bir şekilde yaşayabilmek için dürtülerini bastırmak, arzularından vazgeçmek ya da onları kısıtlamak zorunda kalmıştır. Bastırılan bu dürtüler ve arzular ise çok sakın kalmamış, geri dönerek sürekli bireyi rahatsız etmiş ve kendisiyle bir tür savaşa zorlamıştır. Bu nedenle Psikanaliz, hastaların sorunlarını çözümlerken temelde kültür ve uygarlığı⁵ sorgulamış ve incelemiştir.

³ Freud, age., s. 87.

⁴ Freud, age., s. 91-93.

⁵ Freud'a göre kültür ve uygarlık kavramları aynı kavramlardır ve birbirlerinin yerine kullanılabilirler. Bu nedenle bu çalışmada da söz konusu iki kavram eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

Baskılanmışın geri dönüşü uygarlığın tabulaşmış ve yeraltındaki tarihini oluşturur. Bu tarihin araştırılması bireyin ve uygarlığın gizini açığa çıkarır. İlksel baba, egemenliğin arketipi olarak, uygarlık tarihini damgalayan köleleştirme, ayaklanma ve pekiştirilmiş egemenlik biçimindeki zincirleme tepkimeyi başlatır.⁶ Bu arketip psikanalizin bir diğer önemli kavramı olan Freud'un *Oedipus kompleksi* adı verdiği karmaşanın da temelini oluşturmaktadır.

Freud bireysel Oedipus karmaşasıyla insanlığın tarih öncesi arasında koşutluklar olduğunu ilk kez ünlü eseri *Totem ve Tabu*'da ortaya çıkarmıştır. Nevrotik belirtilerle ilkellerdeki toplumsal ve kültürel görüntülerin ve uygarlığın kökenlerinin ortak temellerine ilişkin bir kuram geliştirmeye başlamıştır. Bu ortak temeli oluşturan düzenek ilk atanın öldürülmesi öyküsünde, Oedipus karmaşasının bir yansımasında görülmektedir. Freud'a göre her küçük oğlan çocuk babasını öldürme ve annesiyle evlenme gizli dileğini yenmek zorundaydı. Bu sorunu başarıyla atlatabilirse babanın tasarımını kendi içine alır, böylece üst-beni kurulmuş olur ve sonunda normal bir olgunluk ve erişkinliğe ulaşabilirdi. Eğer bunda başarısız olursa nevroz kaçınılmazdı. Bu olgu dizisi her insanın kaderinde vardı. Ama bu bireysel kader insanlığın tarih öncesinde gerçekleşmiş bir olayın yansımasından ibaretti. Binlerce yıl önce insanlar sürüler halinde zalim bir atanın sultanı altında yaşamaktaydı. Bu ata, sürünün bütün kadınlarını kendi elinde tutup, yetişkin oğullarını sürü dışına atıyordu. Bu dışa atılan oğullar ayrı bir toplulukta, eşcinsel duygular ve davranışlarla yaşamak zorundaydılar. Bir rastlantıyla ya da amaçlı olarak oğullar bir fırsat bulup babalarını öldürdüler ve yediler. Böylece öfkeleri doymuş fakat aynı zamanda totemcilik de başlamış oldu. Atayı temsil eden totem hayvanını, atanın kendisiymiş gibi sayıyor, fakat belli zamanlarda onu öldürerek yiyorlardı. Bu olay, ahlak ve dinin başlangıcı olmuştur.⁷

Babalarını öldürdükten sonra kardeşlerin baba mirası uğrunda uzunca süre birbirleriyle mücadele etmiş, her biri bu mirasa tek başına sahip çıkmak istemiştir. Söz konusu mücadelenin bir başarı sağlamayı ve sürüden kovulduktan sonra bir arada yaşama sonucu oluşan duygusal bağlantılar nihayet kardeşler arasında bir birlik ve beraberliğin, bir çeşit toplumsal sözleşmenin doğmasını sağlamıştır. Böylece içgüdüsel vazgeçişle

⁶ Herbert Marcuse, *Eros ve Uygarlık*, (çev.: Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, İstanbul 1998, s.34.

⁷ Sigmund Freud, *Psikanaliz Üzerine*, (çev.: A. Avni Öneş), Say Yayınları, İstanbul 2002, s.10.

birlikte toplumsal örgütlenmenin ilk şekli karşılıklı yükümlülüklerin benimsenmesi, kutsal ilan edilen kurumlar, yani ahlak ve adaletin temelleri gelişip ortaya çıkmış, sonunda kardeşler babalarının yerine geçme isteğinden, anne ve kız kardeşlere sahip olma gayesinden vazgeçmiştir. Bu da yasak aşk tabusunun ve dış evlenme (egzogami) yasasının konması sonucunu doğurmuştur.⁸

Bu bağlamda Freud psikodinamik kuramı toplumsal durumlara uygularken Yunan mitolojisinden ve Darwin'in evrim kuramından yararlanmışır. İnsanlığın ilkel dönemlerde, erkek bir tiranın yönetimi altında sürüler halinde yaşadığı düşüncesi, Darwin'in bir varsayımıydı. J.J. Atkinson, Darwin'in bu düşüncesini alıp işleyerek genişletmiş, Freud ise bu düşünce ile Oedipus kompleksini birleştirerek bir uygarlık kuramı oluşturmuştur.⁹

Freud'un uygarlık kuramı ile ilgili bir diğer kavramı yine Eski Yunan mitolojisinden aldığı *Eros*'tur. Freud, insan yaşamını iki temel içgüdüyle açıklamaktadır. Bir yanda özyaşamı ve soyyaşamı sürdürme içgüdüleri yani *Sevgi (Eros)* diğer yanda ise ölüm ya da yok etme içgüdüleri olan *Thanatos* vardır. Yaşamsal fenomenlerin çeşitliliği bu iki ilkel içgüdü'nün eş zamanlı veya karşılıklı eylemleri sayesinde açıklanmaktadır.¹⁰

Freud'un bu görüşü Empedokles'i hatırlatmaktadır. Empedokles, evrende birden fazla tözün varlığını kabul etmiş ve bunları *ateş, toprak, hava ve su* olarak belirlemiştir. Buna karşılık, bu tözlerin birbirleriyle birleşme ve ayrılmalarının nedeni olarak iki ilkenin, iki kuvvetin yani *Sevgi ve Nefret*'in varlığını kabul etmiştir. Bu iki kuvvet fail nedendir.¹¹ Empedokles'e göre evrende sevgi ve nefret eş zamanlı olarak birlikte sırayla hüküm sürerler. '*Sevgi veya dostluk*' birleştirici ilke, '*Nefret veya uyuşmazlık*' ayırıcı yani çözümleyici ilkedir. Evrende Sevgi'nin egemenliğini Nefret'ininki, Nefret'in egemenliğini de Sevgi'ninki takip etmektedir. Sevgi farklı türlerden unsurları birbirleriyle birleştirir, aynı unsurun parçalarını birbirinden ayırır. Nefret ise aynı türden unsurları birbirinden ayırır, aynı türün parçalarını birbirleriyle birleştirir. *Eros*, Empedokles'in *Sevgi ilkesi* ile,

⁸ Sigmund Freud, *Musa ve Tektanlı Din*, (çev.: Oya Kasap), Say Yayınları, İstanbul 2012, s.113.

⁹ Freud, *age*, s.176.

¹⁰ Sigmund Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde*, (çev.: Mehmet Ökten), Tutku Yayınevi, İstanbul 2014, s.74.

¹¹ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s.162.

Sigmund Freud'da Uygarlığın Temel Dinamikleri ve Birey Üzerindeki Etkisi

Thanatos ise *Nefret ilkesi* ile oldukça benzerdir ve her iki düşüncede de bu ilkelerin işlevleri neredeyse aynıdır. *Eros* ile *Thanatos* bizzat kültürü yaratan ilkeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Freud'a göre kültürün ortaya çıkmasındaki iki temel etken çalışma ve sevgidir. Freud, Marksizm sempaticanı olmamasına rağmen çalışma ve ekonominin insan yaşamında önemli faktörler olduğunu düşünmektedir. Toplum üyelerinin hayatta kalabilmeleri ve cinsel enerjilerini kontrol altına alabilmeleri için çalışmaları gerekir. Bu nedenle Freud, insan toplumunun temel motivasyon kaynağının ekonomik olduğunu ileri sürmüştür.¹² İlk insan, yeryüzündeki kaderini çalışma, iş sayesinde iyileştirebilmesinin kendi ellerinde olduğunu keşfettikten sonra, bir başkasının kendisiyle birlikte mi yoksa kendisine karşı mı çalıştığını önemsemeden edemezdi. Bu başkası, onunla birlikte yaşamının yararlı olduğu bir çalışma arkadaşı olarak değer kazanmaya başladı. Daha önce, maymunu döneminde, aile oluşturma alışkanlığı edinmişti; ailenin üyeleri muhtemelen onun ilk yardımcılarıydılar.¹³

Aileyi kurmuş olan sevgi, şefkate dönüşmüş haliyle kültürde hala etkili olmaya devam etmektedir. Her iki biçimde de sevgi, çok sayıda insanı birbirine bağlama işlevini sürdürür. Genital ihtiyaçları nedeniyle bir aile kurmuş erkek ile kadın arasındaki ilişkiye sevgi (aşk) denir. Ama anne baba ile çocuklar, ailedeki kardeşler arasındaki olumlu duygulara da, her ne kadar bu ilişkileri hedefi engellenmiş sevgi, şefkat diye tanımlamamız gerekiyorsa da sevgi denmektedir. Hedefi engellenmiş sevgi, genital sevginin kimi kısıtlamalarından, örneğin sadece bir kişiye yönelikliğinden kurtulduğu için kültür bakımından önemli dostluklara zemin oluşturur.¹⁴ Dolayısıyla sevgi, insanları bir arada tutan en önemli bağıdır ve uygar yaşamın da temelidir.

Uygarlığın Temel Dinamikleri

Freud psikanaliz yöntemini uygarlık kuramına aktarırken teknik, sanat, bilim ve din gibi uygarlığın temel dinamiklerini açıklamaya çalışmıştır. Bu konudaki açıklamalarına tekniği analiz ederek başlar. Ona göre teknik, uygarlaşmanın vazgeçilmez koşuludur. Bununla birlikte,

¹² S., Appel, "Freud on Civilization", *Human Relations*, vol.48, no.6, 1995, s. 632.

¹³ Sigmund Freud, *Kültürdeki Huzursuzluk*, (çev.: Veysel Atayman), Say Yayınları, İstanbul 2011, s.103.

¹⁴ Freud, age., s.108.

uygarlık tekniğe indirgenemez.¹⁵ Asıl önemli olan uygarlığın maddi yaratımları değil, sanat, din ve bilim olmak üzere tinsel öğeleridir. Nitekim Freud saldırganlık dürtüsünün ancak uygarlığın tinsel öğeleri ile yüceltilebileceğini düşünmektedir.

Sanatla insan, sanatla hayat arasında sıkı bir bağ vardır. İnsanla karşılaştığımız her yerde sanatla da karşılaşırız. Sanat ilkel toplumlarda, şarkılar, ağıtlar, danslar gibi yalın bir şekilde de olsa varlığını korumuş, eksik kalmamıştır.¹⁶ Çünkü sanat bilgisi salt akla dayanan bir bilgi değildir. O, duyguya, coşkuya ve sezgiye dayanır. Diğer bilgi türleri, ifade için kelime ve terimler kullanır. Buna karşı sanatçı; sesi, rengi ve maddenin çeşitli şekillerini de kullanır. Sanat insana özgü bir eylemdir ve insan kendini sanatta özgürce ve aracsız olarak ifade eder. Sanatçı sanatıyla kendini ifade ederken hem doyum sağlamış hem de kültüre katılmış olur.

Freud, bir kültürel birimin bireye sağladığı en önemli doyumun sanat yoluyla olduğunu ifade eder. Çünkü sanat, en eski ve hala derinlemesine hissedilen kültürel vazgeçmelerin yerine geçen doyumlar sağlar. Bu nedenle bir insanı uygarlık uğruna yaptığı özverilere razı etmede başka hiçbir şeyin yapamadığını sanat yapar. Sanat eserleri, yüce ve değerli duygusal yaşantıların paylaşımına olanak sağlayarak, insanda her kültürel birimin ihtiyacı olan özdeşleşme duygularını arttırır. Bu eserler kültürün başarılarını resimlediğinde bu kültüre ait bireylerin akıllarına ideallerini getirir ve aynı zamanda narsistik doyumunu da sağlarlar.¹⁷

Din ise Freud'a göre hayatın yükünü taşımada zorlanan birey için bir tesellidir. Bu konuda Freud Marx'tan oldukça etkilenmiştir. Marx da dini insanların yaşadığı zor koşullara karşı başvurduğu bir afyon olarak değerlendirmiştir.¹⁸ İnsanların sonsuzluk ve adalet arayışı gibi tüm arayışlarının ve çaresizliklerinin karşılığı dinde vardır. Din insanlara iyiliklerin mutlaka ödüllendirileceğini ve kötülüklerin de cezalandırılacağını vaat eder. Bu vaat insanları rahatlatır ve dinin buyruklarına uymalarını sağlar. Hıristiyanlığın "Öldürmeyeceksin!" ve "Ötekini kendin gibi sev!"

¹⁵ Sigmund Freud, *Bir Yanılsamanın Geleceği, Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*, (çev.: Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, İstanbul 2000, s. 5-6.

¹⁶ Takiyettin Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988, s. 207.

¹⁷ Sigmund Freud, *Uygarlık, Toplum ve Din*, (çev.: Emre Kapkın), Payel Yayıncılık, İstanbul 2004, s.17.

¹⁸ Krş.Karl Marx, *Hegel'in Hukuk Felsefesini Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, Ankara 1997, s.192. Ayrıca bk. Lois Tyson, "Marksist Eleştirisi", (çev.: Uğur Turan), *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, sayı:3, 2014, s.145

buyrukları uygarlık için oldukça önemlidir. Bu iki buyruk bir arada yaşayan insanların refahı ve uygarlığın huzuru açısından büyük önem arz eder. Dinin talepleri ile uygarlığın talepleri bu bağlamda benzerlik gösterir. Din, hukuk ve siyaset gibi sosyal kurumların talepleri kültürel *süperegoyu* temsil eder.¹⁹ Uygarlığın devamı açısından kültürel *süperegonun* gücü önemlidir ve bu gücün korunmasında da dinin etkisi büyüktür.

Freud'a göre din, insan uygarlığı için büyük hizmetler gerçekleştirmiştir. Toplum dışı içgüdüleri evcilleştirmeye katkıda bulunmuştur. İnsan toplumunu binlerce yıl yönetmiş ve neyi başarabileceğini göstermek için zamanı olmuştur. Fakat insanoğlunun tamamı üzerinde etkili olamamıştır. Çünkü çok sayıda insanın uygarlık içinde mutsuz olduğunu ve onu fırlatılıp atılması gereken bir boyunduruk gibi gördüğünü ve bu insanların ya bu uygarlığı değiştirmek için ellerinden gelen her şeyi yaptığını ya da ona düşmanlıklarında uygarlıkla ya da dürtülerinin kısıtlanmasıyla hiç ilgilenmeyecek kadar ileri gittiklerini görmekteyiz. Freud için bu durumun nedeni bilimin ilerlemesidir. Avrupa Hıristiyan uygarlığında bilimin ilerlemesi ile birlikte insanlar dini doktrinleri daha az inanılır bulmaya başlamıştır. Bilimin dine getirdiği eleştiri dinsel dokümanların kanıtsal değerini azaltmış, doğal bilimlerdeki yanlışları göstermiştir. Bilim dünyasal konulara karşı özel bir tutum sergiler; dinsel konularda biraz duraksar, ikirciklenir ve sonunda orada da eşiği aşar. Dolayısıyla bilgi hazinelerinin ulaşılabilir olduğu insan sayısı ne kadar çok olursa dinsel inançlardan vazgeçmek de o kadar yaygın olacaktır. Fakat uygarlığın eğitilmiş insanlardan korkmasına gerek yoktur. Çünkü böyle insanlarda dinsel dürtülerin yerine seküler dürtüler geçer ve onlar uygarlığın taşıtları haline gelirler. Eğitilmiş aydın kişi gerginliğini daha yüce, daha faydalı yönlere aktarmasını bilen kişidir. Bunlar üzerindeki hayat yükünü yücelterek çözmesini bilir. Suç dürtüleri, kinler, gerilimler, bastırılan diğer duygular estetik kazanarak açığa çıkar, güzellik biçimine dönüşür. Uygarlığın düşmanları olmak için her türlü nedeni bulunan, eğitimsiz büyük kitle için ise durum farklıdır. İnsanın artık Tanrıya inanmadığını keşfetmedikleri sürece her şey yolundadır. Eğer komşunuzu öldürmemenizin tek nedeni bunu Tanrının yasaklaması ve sizin de onun bu dünyada ya da öteki dünyada sizi ağır bir biçimde cezalandıracağından korkmanızsa o zaman bir Tanrı olmadığını ve onun cezasından korkmanıza gerek olmadığını öğrendiğinizde komşunuzu duraksamadan öldürürsünüz

¹⁹ R. J. Boccock, "The Symbolism of the Father – A Freudian Sociological Analysis", *The British Journal of Sociology*, vol.30, no.2, 1979, s.12.

ve sizi bunu yapmaktan ancak dünyasal güçler alıkoyabilir. Bu nedenle Freud bu tehlikeli kitlelerin ya ağır bir baskı altına alınması ve herhangi bir entelektüel uyanmadan uzak tutulması gerektiğini ya da uygarlıkla din arasındaki ilişkinin kökten bir revizyondan geçirilmesi gerektiğini söyler.²⁰ Bilgi yanlış anlaşıldığı zaman tehlikeli hale gelebilir. Eğitimsiz kitleler bilimin din eleştirisini yanlış anladıklarında inançlarını kaybedip zararlı davranışlar sergileyebilirler. Bu da toplum ve uygarlık için tehlikeli durumlar meydana getirir.

Freud bilimin, dinsel inancı zayıflatması ve dinin varlığını tehlikeye atması nedeniyle çok sayıda düşmanı olduğunu söyler. Ona göre insanlar bilimin ne denli genç olduğunu, başlangıçlarının ne denli zor olduğunu unutmuştur. Yargıları çok küçük zaman aralıklarına dayandırarak bilime düşmanlık beslemek yanlıştır. İnsanlar bilimin güvenilmezliğinden bugün bildirdiği bir yasanın bir sonraki kuşak tarafından hata olarak bildirildiğinden yakınırırlar. Fakat Freud için bu da haksız ve kısmen de gerçek dışı bir iddiadır. Çünkü bilimsel görüşün değişimleri devrimler değil, gelişmeler ve ilerlemelerdir.²¹ Freud bilime getirilen tüm itirazlar karşısında şiddetle bilimi savunmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi Freud'a göre din bir yanılsamadır. Çünkü o, bilimsellikten oldukça uzaktır ve insanlar için gizemli olan şeyleri anlattığı için çekicidir. Freud, insanoğlunun bu yanılsamalardan kurtularak olgunlaşmasının umudunu bilimin gelişmesinde ve gelişen bilimsel bakışın insanoğlunun varoluşuyla ilişkisini (ölümlülüğünü, sınırlılığını, tabiat karşısındaki acizliğini) düzenlemesinde görür. Şiddetle savunduğu bilimin de bir "yanılsama" tarafı olduğu iddialarına karşı çıkar: *"Hayır bilimimiz değil fakat bilimin bize veremeyeceği bir şeyi başka bir yerde bulacağımızı varsaymamız bir yanılsamadır."*²²

Uygarlık-Birey İlişkisi

Freud'un uygarlıkla bireysel varoluş arasında kurduğu ilişkiyi *"Uygarlık insan içgüdülerinin sürekli boyun eğdirilişi üzerine dayanır."*²³ sözüyle özetlemek mümkündür. Freud, bireyin bu acı çekme sürecini kaçınılmaz ve değiştirilmez olarak görmektedir. Bu durum birey ile toplum arasında bir çatışmaya neden olmaktadır. Çünkü insanın dürtü gereksinimlerinin özgür doyumunu uygar toplum ile bağdaşmaz. Uygarlıkta

²⁰ Freud, *Uygarlık, Toplum ve Din*, s.204.

²¹ Freud, *age.*, s.221.

²² Freud, *age.*, s.221.

²³ Freud, *Bir Yanılsamanın Geleceği- Uygarlık ve Hoşnutsuzlukarı*, s.6.

ilerlemenin önkoşulları ise bireysel vazgeçme ve doyumu ertelemidir. Bunun için de bireyin arzu ve dürtülerine getirilen baskı ve zorlama şarttır. Bu zorlama ve baskı kesintiye uğratıldığında insanların çoğunluğu yeni zenginlikler elde etmek için gerekli çalışmaları üstlenmek istemez.²⁴ Bu durum ise uygarlığın gerilemesine ve hatta yok olmasına neden olur.

Kitleler tembel ve eğitimsiz olduğu için dürtüsel özveriyi hiç sevmezler; bunun kaçınılmaz olduğu saviyle da yetinmezler ve onları oluşturan bireyler disiplinsizliklerini özgür bırakma konusunda birbirlerini desteklerler. Bu nedenle kitle bir azınlık tarafından yönetilmelidir.²⁵ Yani Freud uygarlığın düzenlemelerinin ancak baskıyla sürdürülebilmesi olgusundan sorumlu iki neden göstermiştir: İnsanların kendiliğinden çalışmaya hevesli olmamaları ve onların arzu ve dürtülerinde vazgeçmek istememeleri. O, uygarlığın yasaklamalarının toplum halinde medeni bir şekilde yaşamak için gerekli olduğunu vurgular ve bu yasaklamaların kalkarsa şu şekilde bir tablo ile karşılaşılabileceğini belirtir:

“O zaman insan hoşlandığı herhangi bir kadını cinsel nesne olarak alabilir, aşk rakibini ya da yolunu kesen herhangi birini duraksamadan öldürebilir, başka birinin malını izin almadan alabilirdi. Ne harika olur, insanın yaşamı nasıl da bir doyumlar dizisine dönüşürdü! Evet, insan çok kısa sürede ilk güçlükle karşılaşır: başka herkes de benim isteklerimin tıpatıp aynısını isteyecek ve bana benim onlara davranırken gösterdiğimden daha fazla özen göstermeyeceklerdir. Böylece gerçekte uygarlığın kısıtlamalarının kaldırılmasından yalnızca bir kişi kısıtlanmaksızın mutlu olabilirdi ve o da güç için tüm araçları eline geçirmiş bir despot, bir diktatör olurdu. Ama onun bile diğerlerinden an az bir kültürel emri gözetmelerini istemek için nedenleri olacaktı: Öldürmeyeceksin.”²⁶

Bu tablo tartışmalı bir durum sergilemektedir. Bu tablonun alt metninde “uygarlığın birey üzerindeki yasaklamaları, engellemeleri ve kuralları ortadan kaldırıldığında insanların büyük bir çoğunluğu hatta hepsi başına buyruk davranmak isteyecek ve bunun sonucunda da kaos meydana gelecektir” düşüncesi yatmaktadır. Freud doğa durumunu bir kaos hali

²⁴ Freud, *Uygarlık, Toplum ve Din*, s.171.

²⁵ Sigmund Freud, *Kitle Psikolojisi*, (çev.: Kamuran Şipal), Cem Yayınevi, İstanbul 2012, s.84.

²⁶ Freud, *Uygarlık, Toplum ve Din*, s.179.

olarak kabul eder ve uygarlığın yok edilmesi için uğraşmayı tamamen reddeder. Bunu düşünmenin bile nankörce olduğunu ve dar görüşlü bir bakışın sonucu olduğunu belirtir. Ona göre doğa durumunda içgüdülerimize herhangi bir kısıtlama getirmemiz gerekmez, doğa ne istersek yapmamıza izin verir fakat onun da bizi kısıtlamak için kendi etkin yöntemleri vardır. İnsan hiçbir zaman doğaya tam anlamıyla egemen olamaz. Çünkü doğada tüm insan kontrolleriyle alay eden öğeler vardır. Toprak sarsılır, parçalanır ve tüm insan yaşamını ve çalışmalarını gömer; su, sel olur ve her şeyi bir kargaşada boğar; fırtınalar, her şeyi önüne katıp süpürür; hastalıklar vardır ve nihayetinde ölüm bilmececi vardır. Freud'a göre bir araya gelmemiz ve başka şeyler arasında bizim toplumsal yaşamımızı olası kılmaya da niyetlenen uygarlığı yaratmamız doğanın bizi korkuttuğu bu tehlikeler yüzündendir. Uygarlığın temel görevi, onun gerçek var oluş nedeni bizi doğaya karşı korumaktır.²⁷ Buna göre, Freud'un uygarlık anlayışının temelinde Batı düşüncesinde Rönesans ile başlayan ve Aydınlanma ile devam eden, "güç" ve "doğanın insanın denetimi altına alınması" düşüncesinin eleştirisi ve sorgulanması yer alır.

İnsanların uygarlık içinde kendilerini mutsuz hissetmelerinin temel nedeni uygarlığın bireysel özgürlüğe getirdiği kısıtlamadır. Özgürlüğü kısıtlanan insan kendini mutsuz hissetmektedir. Fakat Freud'a bireyin özgürlüğü, uygarlığın bizlere hediyesi değildir. Aksine, uygarlık diye bir şey henüz icat edilmemişken, bireyin özgürlüğü altın çağlarını yaşamaktaydı.²⁸ Ancak o zaman kültür durumunda olduğu kadar değerli değildi. Çünkü o zaman birey onu savunacak ya da koruyabilecek durumda değildi. Kültürün gelişmesiyle bireysel özgürlük de kısıtlamalara uğradı; adalet, kimsenin bu kısıtlamalardan muaf tutulmamasını talep eder. Bir insan topluluğunda yoğun özgürlük ihtiyacı olarak kendini belli eden şey, mevcut bir adaletsizliğe, haksızlığa başkaldırı olup çıkabilir ve böylelikle kültürün daha da gelişmesi bakımından elverişli bir ortam yaratabilir, kültür ile barışık ve uyum içinde olabilir. Ancak o başlangıçtaki, kültürün dizginleyemediği kişilikten de kaynaklanabilir bu özlem ve isyan böylelikle kültür düşmanlığının temelini oluşturabilir. Yani yoğun özgürlük ihtiyacı, kültürün belli biçimlerine ve taleplerine ya da zaten kültüre karşı yönelebilir. Kişi, bireysel özgürlüğe yönelik talebiyle kitlenin iradesine karşı direktip duracaktır. İnsanlığın mücadelesinin önemli bir bölümü, bu bireysel

²⁷ Freud, age., s.180.

²⁸ Sigmund Freud, *Mutlu Olma İhtimalimiz*, (çev.:Mustafa Fırat), Zeplin Yayınları, İstanbul 2014, s.20.

talepler ile kitlenin kültür talepleri arasında amaca uygun, yani mutlu edici bir denge bulma görevinin çevresinde toplanmıştır.²⁹

Bütün uygarlıkların mücadele etmek zorunda kaldıkları düşmanlığın nedeni en temelde toplumsal ahlak kuralları ile tezahür eden kültürel yasaklamalardır. Kültürün getirdiği ilk ve en önemli kısıtlama cinsel hayatın kısıtlanmasıdır. Daha ilk kültürel aşama olan totemizm aşaması, ensest nesne seçimi yasağını da beraberinde getirmiştir.³⁰ Fakat uygarlığın cinsellik konusuna getirdiği kısıtlama ve yasaklamalar, bir toplum olarak yaşayabilmek için gerekli ve zorunludur. Çünkü insan sadece ılımlı, yumuşak, sevgiye muhtaç, olsa olsa ancak kendisine saldırdığında kendini savunmayı bilen bir varlık değildir. Aksine o muazzam bir ölçüde saldırganlık eğilimi de taşımaktadır. Dolayısıyla insan için öteki sadece muhtemel yardımcı ve cinsel nesne değil, saldırganlığını o kimse üzerinden doyuma ulaştırma, ona acılar verme ve öldürme yolunda bir girişimdir de. Bu durumu en iyi anlatan Hobbes'un "Homo homini lupus" sözü Freud'un insan görüşünü özetlemektedir. İnsan insanın kurdu olunca insanın oluşturduğu kültürde de gerilimlerin, çatışmaların ve huzursuzlukların olması kaçınılmaz bir durumdur.

Kültürel yasaklamalar, insanların sosyal ilişkilerinin büyük alanını egemenliği altına almıştır. İnsanların bastırıldığı dürtüler her zaman kaybolup gitmemekte bazen daha tehlikeli bir şekilde geri dönmektedir. Bastırılmış olan arzu ve isteklerin geri dönüşü bireyin saldırganlık dürtüsünü harekete geçirmektedir. Kendimizde ve başkalarında da bulunan bu saldırganlık eğilimi, öteki ile ilişkimizi bozmakta ve uygarlığı, varlığını devam ettirebilmek için zahmet ve çabalara mecbur kılmaktadır. İnsanların birbirlerine karşı bu en temel düşmanlığı yüzünden uygar toplum sürekli bir çökme tehlikesi altındadır. Çalışma ve iş alanlarında oluşan topluluklar uygar toplumu bir arada tutmaya yetmeyecektir, çünkü dürtü kaynaklı heyecan ve tutkular akla yatkın, mantıklı çıkarılardan çok daha güçlüdürler. Bu nedenle uygarlık, insanların saldırganlık dürtülerine set çekebilmek, kendini gösterme biçimlerini psişik tepkiler oluşturarak baskı altında tutabilmek için bütün imkanlarını ortaya koymak zorundadır. İşte bu nedenlerle, insanları özdeşleşmelere ve hedeflerine ulaşması zorlaştırılmış, geciktirilmiş, engellenmiş sevgi ilişkilerine yönlendirilmesi umulan yöntemler sunulmakta, cinsel hayat bu yüzden dar sınırlar içine

²⁹ Freud, *Kültürdeki Huzursuzluk*, s.99.

³⁰ Freud, *age.*, s.112.

çekilmektedir. İnsanın saldırgan doğasına tamamen ters düşen“ötekini kendin gibi seveceksin” biçimindeki ideal buyruğun nedeni de budur. Fakat bütün bu uğraş ve zahmetlerine rağmen kültürel çabalar şimdiye kadar pek dişe dokunur bir sonuca ulaşmamıştır. Kültür, suçlulara, canilere karşı şiddet, güç uygulama hakkını yasalarla kendine tanıyarak kaba kuvvetin en aşırı tezahürlerinden kendini korumayı ummaktadır.³¹

Freud, uygarlık- birey gerilimini Marksistler gibi toplumsal kurumlarda, sınıf çatışmalarında ya da mülkiyette görmemiştir. Bilakis bunun öncelikli kaynağını bireyin psikik durumlarında aramıştır. Ona göre saldırganlığı yaratan mülkiyet değildir, mülkiyetin henüz çok az olduğu tarih öncesi çağlarda da saldırganlık hüküm sürmüştür. Bu yüzden maddi zenginlikler üzerindeki kişisel hak ortadan kaldırılrsa bile, öteki ilişkiler alanında eşit konumdaki insanlar arasında saldırganlık kaynaklı kıskançlık ve düşmanlıklar devam edecektir.

Peki bu saldırganlık karşısında uygarlık ne gibi önemler almaktadır? Uygarlık, kendisine karşıt yönde hareket eden saldırganlığın önüne set çekmek, onu zararsız hale getirmek amacıyla çeşitli araçlar kullanmaktadır. Bu araçlar yukarıda bahsedilen sanat, din ve bilim gibi uygarlığın tinsel öğeleridir. Bireylerin saldırganlık dürtülerini yücelterek zararsız hale getirmede bu öğelerin büyük etkisi vardır. Bu alanlardaki uğraşlar birbirlerinden farklı da olsalar bireye yaşattıkları haz hemen hemen aynıdır. Birey bu hazla narsistik türden bir doyum sağlar ve içindeki yıkıcı dürtüleri tamamen yok etmese de en aza indirgeyerek kültürel yaşama katılmış olur. Böylece uygarlık yok olma tehlikesinden kurtulmuş olur.

İnsan türünün kader sorusu, kültürünün gelişmesinin, insanların bir arada yaşamalarından kaynaklanan saldırganlık dürtüsüne hakim olmasının mümkün olup olamayacağı ve olursa bunun ne ölçülerde mümkün olacağı sorusudur. Bu sorunun cevabı oldukça zordur. Freud da kültür incelemesinin sonucunda bu sorunun cevabını kesin ve net olarak vermemiş ve bu sorunun çağlar boyunca süreceğini belirtmiştir. Onun bu tespiti oldukça yerindedir. İnsanlar doğa güçlerine hakim olarak bu güçlerin yardımıyla birbirlerinin kökünü son insana kadar kazımakta hiç de zorlanmayacak hale gelmişlerdir. Günümüzdeki huzursuzlukların, tedirginliklerin, mutsuzlukların, endişeli hallerin büyük bir kısmı buradan kaynaklanmaktadır. Bu durum karşısında Freud'un temennisi ezelî, ebedi

³¹ Freud, *Kültürdeki Huzursuzluk*, s.121.

Eros'un, aynen kendisi gibi ölümsüz rakibi ile mücadelesinde direnip saldırılara başarı koyması ve üstünlük kazanmasıdır.³²

Sonuç

Freud'un insan doğası görüşü belirlenimcidir. Ona göre insanın bir yanını *Eros*, diğer yanını *Thanatos* oluşturmaktadır ve bu iki ilke arasındaki sonu gelmeyen mücadele hem bireyin hem de uygarlığın kaderidir. Freud, sadece insan doğası konusunda değil uygarlık kuramını oluştururken de mitolojik öğelere başvurmuştur. O, uygarlığın temeline Yunan mitolojisinden esinlendiği *Oedipus kompleksi* ve *Eros'u* yerleştirmiştir. Bu kavramların bilimsel olup olmadığı ya da bilimsel bir teorinin temeli olup olamayacağı tartışmalıdır. Bilimsel olsun ya da olmasın Freud'un insan ruhu hakkındaki metaforik açıklaması muazzam bir kültürel güce sahiptir. O, varlığın *Logos* olan özünü *Eros* olarak değiştirmiş ve bu ontolojik temellendirme çerçevesinde uygarlık kuramını ortaya koymuştur.

Çalışmamızın en temel amaçlarından biri psikanalizin aslında bir kültür incelemesi olduğunu göstermekti. Bu bağlamda psikanaliz kuramı her ne kadar varsayımsal temellere ve mitolojik bazı olaylara dayanıyor olsa da toplumsal sorunları ve uygarlığın kökeni ve yapısını analiz etmede başarılı olmuştur. Bir psikoterapi tekniği olarak psikanaliz, hastaların zihinsel süreçlerinin bilinçdışı unsurları arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmaya çalışırken aslında tam anlamıyla bir kültür incelemesi yapmıştır. Terapi sürecindeki hastayı toplumdaki yalıtılmış olarak değerlendirmek mümkün değildir. Sosyal bir varlık olan insanın psikolojik sorunlarının arkasında toplum faktörü vardır. Bu faktör nedeniyle *id*, *ego* ve *süperego* arasındaki mücadelede birey, idin arzularını bastırmak zorunda kalmaktadır. Bastırılan bu arzular ise kaybolup gitmemekte ve çoğu zaman gerilim ve bunalımlara neden olmaktadır. Bu durumun nedenlerini araştıran psikanaliz aynı zamanda uygarlığı araştırmış ve bir uygarlık kuramı oluşturmuştur.

Bununla birlikte Freud, bu kuramla çağına damga vurmuş olan iki dünya savaşının nedenlerine de cevap vermiştir. II. Dünya Savaşı'nın başlamasına yakın bir zamanda Einstein, hem bir aydının insanî duygularıyla hem de ortaya koyduğu kurama dayanılarak atom bombasının yapılacağı ve kullanılacağı endişesiyle Freud'a bir mektup yazmıştır. Einstein'ın mektubundaki soru açıktır: "İnsanlığı savaş belasından

³² Freud, age., s.171-172.

kurtarmanın bir yolu var mıdır?"³³ Freud'un cevabı ise olumsuzdur. Savaş, kültürel gelişimin bize kazandırdığı iç dünyaya ters düşen bir durumdur; dolayısıyla bizler ister istemez savaşa karşı tepki duyar ve onu kabul edilemez bir durum olarak algılarız. Fakat insanların geri kalanının barışsever olması için daha ne kadar beklememiz gerekir? Bunu kestirmek imkansızdır.³⁴ Kültürel gelişim savaş karşıtı bir gelişim olmakla birlikte savaşı tamamen ortadan kaldırmak için yeterli değildir. Savaş ilk olarak insan doğasında *Eros* ile *Thanatos* arasında başlamıştır ve insanlık var olduğu sürece de devam edecektir.

Çalışmamızın ikinci temel amacı ise uygarlık ve birey gerilimine ünlü bir psikanalist ve önemli bir kültür filozofu olan Freud penceresinden bakmak ve bu gerilime bir çözüm aramaktır. Freud, her çağda kendini gösteren birey ile kültür gerilimi sorununu incelerken bu problemin nedenlerini açıklamış, fakat sorunun tamamen giderilmesinin mümkün olmadığı sonucuna varmış ve bir çözüm önerisi geliştirememiştir. İnsan yapısında sadece iyi eğilimler değil, kötü eğilimler de bulunmaktadır. Bu görüşüyle Freud felsefe tarihinde insan doğasını kötü olarak değerlendiren filozoflara yakın bir duruş sergilemektedir. Ona göre insanın en temel dürtüleri saldırganlık ve cinselliktir. Fakat insanların bir arada yaşayabilmesi için saldırganlık ve cinselliğin başka bir otorite tarafından dizginlenmesi ve bazı dürtülerin bastırılması ve yön değiştirmesi gerekmektedir. İnsanın doğuştan getirdiği bu dürtüleri bastırması ise çok kolay olmamakta ve gerilimlere neden olmaktadır.

Bu dürtülerin önüne set çekebilecek olan ve kültürün devamlılığını sağlayacak olan sanat, din ve bilim gibi kültürün tinsel dinamikleridir. Birey toplumsal ahlak kuralları nedeniyle yaşadığı engellenmenin yaşattığı gerilimler ve doğasındaki saldırganlığın verdiği yıkıcılık arzularını bu alanlardaki uğraşları ile gidermektedir. Bireyin bu uğraşlarla yaşadığı doyum ve *Eros*'un yarattığı uyum insanları bir arada tutmakta ve uygarlığın devamını sağlamaktadır. Fakat bu dinamikler de kültürdeki huzursuzluğu tam olarak yok edememektedir.

Birey ve uygarlık var olduğu sürece aralarındaki gerilim de var olmaya devam edecektir. Bu gerilimlerden dolayı bazı bireylerde nevrozlar meydana gelmektedir. Freud bu nevrozları kültürel gelişme için insanlığın

³³ Albert Einstein,- Sigmund Freud, *Niçin Savaş?*, (çev.: Emre Ak), Ayraç Yayınları, Ankara 2009, s.19.

³⁴ Einstein,-Freud, age., s.56.

ödemesi gereken bir bedel olarak görür.³⁵ O, her ne kadar uygarlaşmanın bireyi kısıtladığını ve bu nedenle nevrotik rahatsızlıklara yol açtığını vurgulasa da, birey-toplum sorunsalı söz konusu olduğunda her zaman toplumdan ve uygarlıktan yana olmuştur. Yani ona göre uygarlığın bireye uyguladığı baskı olması gereken bir baskıdır.

Kültürün insanlar üzerindeki baskısı nedeniyle bireylerin kültüre düşmanlık beslemesini Freud sert bir dille eleştirmiştir. Kültür insanı yüzde yüz mutlu etmese bile (ki mutlu olma ihtimaliz Freud'a göre zaten yoktur) bireylerin ona düşmanlık beslemesi çok yanlıştır ve hatta nankörlüktür. Çünkü kültürün insan üzerinde birçok olumlu etkisi vardır. Şu an içinde bulunduğumuz kültürde mutsuz olabiliriz fakat bu geçmişteki insanların kültür olmadan mutlu mesut yaşadığı anlamına gelmemektedir. Bu kavram toplum bazında değerlendirdiğimizde göreceli bir kavramdır. Bu nedenle geçmişte farklı koşullarda yaşayan insanların ne derece mutlu olup olmadıklarını saptamak oldukça zordur. Freud kültürü eleştirirken asla ona karşıt ya da düşman bir tavır sergilememiştir. Ona göre kültüre beslenen düşmanlık saçmadır. O, neredeyse uygarlığın olmadığı bir anı düşünmek bile istememekte, bu durumu kaos olarak değerlendirmekte ve olumsuzlamaktadır. Fakat insanlar doğa durumuna hiç geri dönmemiştir ve doğa durumu bir varsayımdır. Bu varsayım üzerine kesin olarak konuşmak zordur. Belki de insan uygarlığın ve onun beraberinde getirdiği kurum ve kuralların olmadığı doğa durumunda gerçekten daha mutlu olacaktır. Freud insan doğasını saldırgan bir yapıda kabul ettiği için böyle kötümser bir tablo çizmiştir. Oysa tam aksini düşünürsek doğa durumu hiç de kaos ve kavganın olduğu bir durum değil, tersine insanın refah ve mutluluk içinde yaşadığı bir durum da olabilir. Geçmiş çağlardaki insanların mutluluklarını ölçmek ne denli hatalı bir varsayımsa doğa durumunda da insanların kaos ve mutsuzluk içinde olduğunu bu ölçüde kesin ve keskin ifade etmek de o denli hatalıdır.

Öte yandan Freud, yaşamdaki zorunlulukların da mutlu olma ihtimalinin gerçekleşmesine olanak vermediğini belirtir. Sonra insanın mutluluğunun neden olanaksız olduğunu göstermek için üç sebep öne sürer. Bu sebeplerden ilk ikisi, "doğanın üstün gücü ve bedenlerimizin zayıflığı," yani doğanın temeldeki düşmanlığına karşı çıkabilecek teknolojik ilerlemelere karşın nihayetinde elimizden pek de bir şey gelmeyen şeylerdir.

³⁵ Karen Horney, *Çağımızın Nevrotik Kişiliği*, (çev.: Selçuk Budak), Ekin Yayınevi, Ankara 1990, s.213.

Nuriye MERKİT

Üçüncüsü ise, "aile, devlet ve toplumdaki karşılıklı insan ilişkilerini ayarlayacak düzenlemelerin yetersizliği", yani insanın doğasının zorluğuna işaret eder ve Freud, bunun insan çabasıyla aşılabilecek bir şey olmadığını söyler. Bu temellendirmelerle o adeta uygarlığın bireylere uyguladığı baskıyı haklı çıkarmaya çalışmakta ve her ne kadar mutsuzluk kaynağı da olsa "olması gerekenin ve doğru olanın" uygarlığın bu durumunda mevcut vurgulamaktadır. Yani Freud çok güçlü bir uygarlık savunucusudur. O, distopik bir uygarlığın anarşi ortamından çok daha iyi olduğunu düşünmektedir ve bu nedenle kültür düşmanlığına şiddetle karşı çıkmaktadır. Çünkü uygarlık var olsun ya da olmasın mutlu olma ihtimalimiz zaten yoktur. Bu nedenle kültüre gereksiz bir düşmanlık beslemek yerine *Eros* ile *Thanatos* arasındaki mücadelede *Eros*'un galip gelmesi için çaba harcanmalıdır. Bu çaba *Thanatos* kaynaklı yıkıcı ve yok edici dürtülerin kültürel alanlarda yüceltimine yönelik bir çabadır. Böylece birey sanat, din, bilim gibi alanlardan elde ettiği doyumla *Thanatos*'un etkisini mümkün olduğunca azaltmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- APPEL, S., "Freud on Civilization", *Human Relations*, vol.48, no.6, 1995, ss.625-645.
- ARSLAN, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.
- BOCOCK, Robert, J., "The Symbolism of the Father – A Freudian Sociological Analysis", *The British Journal of Sociology*, vol.30, no.2, 1979, pp.206-217.
- EİNSTEİN, Albert - Freud, Sigmund, *Niçin Savaş?*, (çev.:Emre Ak), Ayraç Yayınları, Ankara 2009.
- FREUD, Sigmund, *Bir Yanılsamanın Geleceği Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları*, (çev.:Aziz Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul 2000.
- FREUD, Sigmund, *Haz İlkesinin Ötesinde*, (çev.:Mehmet Ökten), Tutku Yayınevi, İstanbul 2014.
- FREUD, Sigmund, *Kitle Psikolojisi*, (çev.: Kamuran Şipal), Cem Yayınevi, İstanbul 2012.
- FREUD, Sigmund, *Kültürdeki Huzursuzluk*, (çev.: Veysel Atayman), Say Yayınları, İstanbul 2011.
- FREUD, Sigmund, *Musa ve Tek Tanrılı Din*, (çev.: Oya Kasap), Say Yayınları, İstanbul 2012.
- FREUD, Sigmund, *Mutlu Olma İhtimalimiz*, (çev.:Mustafa Fırat), Zeplin Yayınları, İstanbul 2014.
- FREUD, Sigmund, *Psikanaliz Üzerine*, (çev.: A. Avni Öneş), Say Yayınları, İstanbul 2002.
- FREUD, Sigmund, *Uygarlık, Toplum ve Din*, (çev.: Emre Kapkın), Payel Yayıncılık, İstanbul 2004.
- FREUD, Sigmund, *Yaşamım ve Psikanaliz*, (çev.: Kamuran Şipal), Say Yayınları, İstanbul, 1993.
- FROMM, Erich, *Sigmund Freud'un Misyonu*, (çev.: Salih Ak), Ayraç Yayınları, Ankara 2009.
- HORNEY, Karen, *Çağımızın Nevrotik Kişiliği*, (çev.: Selçuk Budak), Ekin Yayınevi, Ankara 1990.
- MARCUSE, Herbert, *Eros ve Uygarlık: Freud Üzerine Felsefi Bir İnceleme*, (çev.:Aziz Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul 1998.
- MARX, Karl, *Hegel'in Hukuk Felsefesini Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, Ankara 1997.
- MENGÜŞOĞLU, Takiyettin, *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988.
- TYSON, Lois, "Marksist Eleştiri", (çev.: Uğur Turan), *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, sayı:3, 2014, ss.139-154.